

ФУНКЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ В РОЗРІЗІ ЗНАННЯ ПРО ЗАКОНОМІРНОСТІ ВЗАЄМОВІДНОСИН ПРАВА ТА ЛЮДСЬКОГО ІНДИВІДА

Широта й періодичність оперування терміном «особистість» і похідними від нього на побутовому рівні, з одного боку, і багатозначність його використання в різноманітних суспільних науках – з другого, об'єктивно вимагають чіткішого визначення цього поняття. У нагромадженому вітчизняною соціально-гуманітарною наукою величезному масиві знань про особистість сьогодні по-новому не тільки висвітлюються нагальні проблеми її розвитку, а й постає низка нових запитань. Останніми роками імпліцитно перебудовується й сам процес вивчення особистості, з'являються нетрадиційні концептуальні підходи до нього. Усі ці зміни вимагають від учених їх ґрунтовного наукового осмислення, особливо в контексті сучасної техногенної цивілізації [1, с. 124].

Тема особистості активно набуває широкого обговорення у вітчизняній філософсько-правовій думці кінця ХХ – початку ХХІ ст. (Я.І. Гилянський,

В.С. Нерсисянц, С.С. Сливка та ін.). До того часу вітчизняних філософів цікавили здебільшого «великі люди» та їх роль в історії, культ особи. Чомусь учені були переконані, що звичайний, пересічний індивід не мав і не може мати власної особистості. Етнічне самовизначення індивідів, безпосередність їх життя в етнічному середовищі вважалося неодмінною й достатньою умовою буття. Ніхто не звертав уваги на існування, так би мовити, ще якоїсь там особистості людського індивіда. Проте прискорення цивілізаційних процесів, становлення індустріального суспільства, посилення вимог техніки й технологій до людей все ж таки примусили визнати особистістю кожного трудівника, кожного людського індивіда. Усе це сприяло виникненню низки теоретичних і практичних проблем особистого й суспільного життя людей. Для осмислення цих проблем використовувались усі засоби соціології, психології,

кібернетики, етики, естетики, філософії та права. Але наявні на той час догматичні рамки наукових досліджень не давали змоги всебічно і ґрунтовно вивчати проблематику особистості, хоча чимало науковців намагалися це робити [9, с. 79].

З огляду на наведене метою даної публікації, обрано з'ясування сутності людської особистості в межах правової науки про природу людини – юридичної антропології.

На думку провідних фахівців юридична антропологія – це наука про людину як соціальну істоту в її правових проявах, вимірах, характеристиках. Вона вивчає правові форми громадського життя людей від старовини до сьогодення. Досить привабливою видається позиція й тих фахівців з філософії права, які переконують, що юридична антропологія має досліджувати антропологічні засади права, поняття «правова людина», права людини як вираження особистісної цінності права, проблеми статусу інституту прав людини в сучасному суспільстві, права людини в конкретному соціумі, співвідношення особистості і права, спосіб і структуру буття людини як суб'єкта права або ж право як спосіб людського буття. Близькою (але більш виваженою) вбачається теорія, згідно з якою предметом юри-

дичної антропології є закономірності правового буття людини в об'єктивно існуючій нормативній системі (система соціальних регуляторів поведінки, позитивне право). Це отримує свій зовнішній прояв у можливості (суб'єктивне право) та необхідності (суб'єктивний обов'язок) певної поведінки індивіда [10, с. 124]. Таке тлумачення охоплює як об'єктивне, так і суб'єктивне право, долучає юридичну антропологію до правових наук.

Суттєвим є те, що для юридичної антропології важливим є виявлення закономірностей не права взагалі, а співвідношення і взаємозв'язку людини і права, а на цій підставі – прогнозування основних тенденцій розвитку права як однієї з форм людського буття.

Останнім часом у вітчизняній науковій літературі простежується розмежування понять «юридична антропологія» й «антропологія права» (філософсько-правова антропологія). Остання розглядається як розділ філософії права, що за допомогою методології, заснованої на філософсько-антропологічному та деяких інших концептуальних підходах, вивчає людину, її потреби, інтереси, специфічні юридичні властивості як правової істоти, з'ясовує сутність, природу біосоціального індивіда з метою встановлення зв'язків

між розумінням людиною її прав і правом як соціальним явищем, розкриваючи в такий спосіб закономірності, що входять у предмет філософії права.

Як видається, дослідження призначення й соціальної ролі того чи іншого інституту доцільно здійснювати через призму його бажаних можливостей, тобто функцій. Переходячи до аналізу функцій юридичної антропології як науки, з'ясуємо спочатку вихідну етимологію цього поняття, яке в науковому обігу може мати різні значення. У філософії функцією прийнято вважати зовнішній прояв властивостей певного об'єкта в конкретній системі відносин [2, с. 276]. Найчастіше це поняття використовується для позначення провідних, найважливіших для соціальної системи визначальних процесів, які здійснюються всією системою загалом. Отже, функції юридичної антропології, виражаючи її найсуттєвіші риси, спрямовані на здійснення основних завдань, які вона ставить перед собою на певному етапі розвитку. Система функцій зумовлена предметом, цілями й системою завдань науки, які перебувають у діалектичній взаємозалежності. Саме тому необхідно уточнити статус, об'єкт і предмет юридичної антропології. Доводиться констатувати, що позиції науковців щодо цього

питання різні. Одні розглядають юридичну антропологію як окрему науку [4, с. 23], другі – як самостійний науковий напрямок дослідження в межах філософії права [8, с. 184], інші – як міждисциплінарний науковий напрямок [6, с. 67].

Вивчення функцій юридичної антропології – актуальне завдання, зумовлене низкою практичних і теоретичних чинників. Оскільки функціональний аналіз дозволяє виявити практичну значущість предмета, можемо припустити, що дослідження згаданих функцій допоможе зрозуміти практичне значення юридичної антропології й визначити її статус у системі юридичних наук. Доцільність і своєчасність звернення до названої проблеми зумовлено ще й тим, що в останні роки антропологічні проблеми права почали інтенсивно вивчатися вітчизняними науковцями. У сучасній філософії права зафіксовано твердження, згідно з яким юридична антропологія виконує світоглядну, методологічну, відображально-інформаційну, аксіологічну й виховну функції.

Усі ці названі функції збігаються з функціями філософії права, але не тотожні їм, оскільки наповнюються змістом і специфікою, спричиненою власним предметом і завданнями, зумовленими антропоцентричною

зорієнтованістю юридичної антропології. Крім того, запропонований підхід не відбиває належним чином того, якою наукою постає юридична антропологія: – теоретичною чи практичною. У цьому аспекті слід зазначити, що такий відомий фахівець з юридичної антропології, як О.І. Ковлер, розглядаючи науковий і прикладний характер цієї науки, не виділяє чітко її функції [3, с. 157]. Як бачимо, в науковій думці акцентується увага на прикладному характері юридичної антропології. На противагу цьому цікавою вбачається позиція О.О. Пучкова, який функції юридично-антропологічного знання поділяє на дискурсивні, які реалізуються в наукових сферах, і практичні, головний напрям яких – соціальна сфера, законотворчість, юридична практика в широкому сенсі [5, с.25]. Коротко на них зупинимося.

До дискурсивних належать діагностична, прогностична, соціо-контрольна, трансляційна й аксіологічна функції. Діагностична полягає: (а) у виявленні ступеня відповідності текстів права, правової науки, правових положень і правової діяльності змістам юридично-антропологічного знання щодо ступеня відповідності біопсихофізичним константам людини, її сутності, свободи, моральності; (б) у створенні теоретичної моделі законодавства,

правової системи, які в загальних рисах, фундаментальних принципах стверджували б мотивацію суб'єктів права стосовно збереження різноманітних актів і форм життя тощо. Аналізуючи зміст цієї функції, звернімо увагу на те, що її використання дасть можливість виявити окремі сигнали порушення онтологічних підвалин людини правовим регулюванням. На нашу думку, усвідомлення й реалізація практично-прикладного характеру юридичної антропології у найбільш перспективній та оптимальній формі можлива якраз у вигляді юридично-антропологічної експертизи. Відповідно, діагностична функція є дискурсивно-практичною.

Прогностична функція юридично-антропологічного знання полягає у проектуванні наслідків, які можуть настати при реалізації тих чи інших нормативно-правових та індивідуально-правових актів. При побудові прогнозу юристу-антропологу потрібно відповісти на низку запитань, наприклад, у чому полягатиме майбутній стан (фізичний, психічний, духовний) людини як суб'єкта права, якщо вона потрапляє у сферу правового регулювання цього рішення, та ін. Ця функція може виявлятися й у тому, щоб з'ясувати правові тенденції в суспільстві, створювати людині можливос-

ті вибору вектора поведінки в межах правового поля. Слід також зазначити, що проблема прогнозування у праві протягом тривалого часу залишається недостатньо дослідженою, потребуючою ґрунтового аналізу. До того ж, прогнозування можливе лише на підставі системно-функціонального аналізу та юридично-антропологічної експертизи. Отже, прогностична функція тісно пов'язана із діагностичною.

Соціоконтрольна функція постає як чинник впливу антропологічного знання на правову науку, правотворчість, правозастосування. Мета такого впливу полягає в підпорядкуванні ідеям і цінностям юридичної антропології свідомості вчених, політиків, законодавців, інших учасників правотворчого і правозастосовного процесу для забезпечення соціального порядку, заснованого на ідеї поваги до особистості, на визнанні її різнобічних інтересів. Соціоконтрольна функція спричиняє вплив на: (а) наукове обґрунтування, вибір і використання санкцій у праві та юридичній практиці; (б) суспільну думку з приводу тих чи інших правових рішень; (в) юридичну доктрину; (г) діяльність соціальних інститутів (правозастосування, правотворчості). Розглядувана функція ґрунтується на ідеях правового плюралізму, правової

аккультурації, які на початку 3-го тисячоліття характеризують світові правові процеси.

Трансляційна функція антропологічного знання знаходить свій прояв: (а) переоцінці понять, концепцій, теорій юридичної, соціальної й культурної антропології та інших наук у правознавстві шляхом використання формалізованих засобів антропології при розв'язанні окремих наукових завдань; (б) інкорпорації формальних засобів (понять, парадигм) соціальної, культурної, юридичної антропології в правознавстві з метою нового ракурсу дослідження. До того ж трансляція може здійснюватися не лише від соціальної, культурної, юридичної антропології в право, а й навпаки [7, с. 11-14].

І, нарешті, останньою дискурсивною функцією постає аксіологічна, про яку вже йшлося раніше.

З огляду на наведене слід підкреслити цінність самого юридично-антропологічного знання. Оскільки модусом, критерієм істинності в юридичній антропології постає людина, її сутнісні властивості, форми правового буття, юридично-антропологічне знання є й залишатиметься цінним і потрібним не лише науковцям, й пересічним громадянам, які прагнуть захистити свої права і свободи, знайти оптимальні правові форми буття.

Список літератури: 1. Казимирчук В.Н., Боботов С.В. Цели и функции правовой системы. Правовая система социализма. – М.: Изд-во ЕКМО, 1987. – 526 с. 2. Кемеров В.Е. Проблема личности: методология исследования и жизненный смысл. – М.: Альтер-его, 1987. – 286 с. 3. Ковлер А.И. Антропология права: учеб. для вузов. – М.: Норма, 2002. – 323 с. 4. Нерсесянц В.С. Юридическая антропология как наука и учебная дисциплина. – М.: Норма, 1999. – 197 с. 5. Пучков О.А. Антропологическое постижение права. – Екатеринбург: Изд-во Ур. ГЮА, 1999. – 225 с. 6. Рулан Н. Юридическая антропология. – М.: Норма, 1999. – 310 с. 7. Удовика Л.Г. Проблема статусу сучасної юридичної антропології // Держава і право: 36. наук. праць: Юрид. і політ. науки. – К.: ІДП НАН України, 2004. – Вип. 25. – С. 11–14. 8. Философский словарь / Под ред. И.Т. Фролова. – М.: Эврика, 1986. – 645 с. 9. Філософія права: Навч. посіб. / О.О. Бандура, С.А. Бублик, М.Л. Заїнчковський та ін. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 370 с. 10. Черній А.М., Чекаль Л.А. Філософія права. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 205 с.

ФУНКЦИИ ЮРИДИЧЕСКОЙ АНТРОПОЛОГИИ В РАЗРЕЗЕ ЗНАНИЯ О ЗАКОНОМЕРНОСТЯХ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ ПРАВА И ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ИНДИВИДА

Панчишин Р.И.

Статья посвящена анализу человеческой личности с учетом науки юридической антропологии, ее структуры и функций, а также классических и современных парадигмальных подходов.
Ключевые слова: антропология, право, индивид, человек, личность.

LEGAL ANTHROPOLOGY FUNCTIONS IN THE ASPECT OF KNOWLEDGE OF RELATIONSHIPS BETWEEN LAW AND THE HUMAN PERSON

Panchyshyn R.I.

The article is devoted to the analysis of the human person through the prism of science legal anthropology, namely: through the prism of its structure and functions, taking into account the classical and modern paradigmatic approaches.

Key words: anthropology, law, an individual, a person, a personality.

Надійшла до редакції 15.06. 2011 р.

УДК. 341.231.14

Г.А. Прохазка, здобувачка
при кафедрі міжнародного права
та державного права зарубіжних країн
Національний університет «Юридична академія
України імені Ярослава Мудрого», м. Харків

ЕВОЛЮЦІЯ ПРАВА НА НАЛЕЖНЕ ХАРЧУВАННЯ В МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ

Поглиблення міжнародної співпраці держав окреслило нові горизонти в еволюції світу й певною мірою викликало зростання глобальних проблем людства.

Не вирішеними на даний час залишаються питання, пов'язані з дотриманням таких фундаментальних прав і свобод людини, як право на життя, гідне існування й